

IRENA KRAŠEVAC

ARHITEKT CARL SEIDL. OPUS NA OPATIJSKOJ RIVIJERI

BERISLAV VALUŠEK

ARCHITECT CARL SEIDL'S OEUVRE ON THE OPATIJA RIVIERA

BERISLAV VALUŠEK

The third book in the *Arhitekton* series of the ArTresor edition is a monograph dedicated to the Viennese architect Carl Seidl (1858-1936) and his prolific work. He profoundly influenced the part of the Adriatic region between Volosko and Lovran with his projects that were predominantly realized in Opatija. He thus made a major contribution to Opatija's visual identity that has characterized it to these days – a small romantic town immersed in lush Mediterranean greenery. This interesting monograph, that has attracted wider audience, is an adapted doctoral dissertation written by the art historian Berislav Valusek, defended at the Faculty of Architecture of the University in Zagreb in 2010. Besides a multi-layer synthetic text on Seidl's architecture, the author also presents his study on the cultural milieu and Viennese influences at the turn of the 31 centuries. The monograph contains a detailed catalogue of Seidl's 31 buildings built in Opatija, most of which are residential villas and hotels.

ArTresor naklada [edicija Arhitekton, knj. 3]
Zagreb, 2019.

Str. 412, ilustrirano; summary, literatura i izvori, fotografije, zahvale, kazala imena i lokaliteta, biografija autora
[30/24 cm, kolor, meki uvez]

Urednica: Katarina Horvat-Levaj
Recenzenti: Snješka Knezevic, Marijan Bradanovic
Fotografije: Damir Fabijanic
Oblikovanje i graf. priprema: Franjo Kis [ArTresor]
Lektura: Kresimir Cvjetkovic
Korektura: Zvonimir Prosoli
Kazala: Lina Sojat
Tisak: Tiskara Zelina d.d.

ISBN 978-953-8012-25-9
CIP 001027795 [NSK Zagreb]

Treća knjiga u ediciji *Arhitekton*, koju je pokrenuo nakladnik ArTresor pod značkom uredniškom palicom Katarine Horvat-Levaj, donosi monografsku obradu bečkog arhitekta Carla Seidla koji je svojim djelovanjem snažno obilježio prostor od Voloskoga do Lovrana, s najvećim brojem realizacija u Opatiji, te možemo zaključiti da joj je dao vizualni identitet kakav ju obilježuje do danas – kao gradica romantične ladanjske arhitekture uklopljene u bujno mediteransko zelenilo. Ova izvorno doktorska disertacija povjesničara umjetnosti Berislava Valuseka, obranjena na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 2010., u prilagodbi za knjigu postala je zanimljivo stivo pristupačno i siroj čitalackoj publici.

Carl Seidl (1858.-1936.), rodom iz Moravske, studirao je arhitekturu kod znamenitoga Theophila Hansena na Akademiji likovnih umjetnosti u Beču početkom 1880-ih i navodno je bio njegov omiljeni student. Prvi put dolazi u Opatiju 1885. i dobiva projekte za gradnju vila Biedermann (1885./86.) i Lazarini (1889.). Za njegovo se ime veže 'zlatno doba' izgradnje vila 1890-ih, kada se Opatija pretvara u vrtni ili parkovni grad isfabulirane arhitekture tipične za razdoblje prijelaza iz 19. u 20. stoljeće. Još za života Seidl je dobivao pohvale svojih suvremenika, arhitekata i kritičara arhitekture. Tako Josef Hoffmann u 'bezličnoj turističkoj arhitekturi' kao pozitivan primjer izdvaja Seidla, dok ce drugi Wagnerov dak, arhitekt Marcel Kammerer, njegove kuće nazivati 'kamenim ljepoticama'.

Kako bi izdvojio, a u konačnici kontekstualizirao Seidlovu arhitekturu, autor nas upoznaje s četiri etape izgradnje Opatije. Prvu inicira Friedrich Julius Schüller, direktor Društva južnih željeznica, koji daje viziju razvoja Opatije kao vrtinoga grada, karakteristika kojeg je ideja soliterne gradnje i slobodnoga organskog rasta urbanih cjelina koje su se umnožavale logikom linearne adicije uz obalu i lep-zastog širenja prema zaleđu, planirane u suodnosu s prirodom i vidicima. O pritisku onodobnih investitora svjedoče molbe i žalbe koje je autor pronašao u Državnom arhivu u Rijeci, pa da tada nije bilo odgovarajućih mehanizama koji bi spriječili neadekvatno bujanje grada, nepovratna bi šteta bila počinjena već u startu. To prvo razdoblje izgradnje ravna se prema *Gradevnom regulativu za Ljeticliste Opatiju iz 1899.*, a soliterne vile s velikim, hortikulturno uređenim okućnicama svoju zadanu genezu imaju zahvaljujući prvog podignutoj, vili Angiolini.

Neizbježan 'duh epohe' autor podcrtava odlomcima iz *Jučerašnjeg svijeta* Stefana Zweiga o staroj Austriji i miroljubivoj koegzistenciji različitih naroda i narodnosti, mjestu suživota i tolerancije, koji su utkani u suvremenu predodžbu o razdoblju *fin de siècle / belle époque*, što je ostavilo trajni trag na Opatijskoj rivijeri.

Autor u poglavlju *Koegzistencija, ukupnost i jedinstvo suprotnosti u Beču na prijelazu 19. u 20. stoljeće* dovodi Opatijsku rivijeru u širi kontekst Srednje Europe te s društvenim i kulturnim poveznicama s Bečom kao njenim

središtem, koji je i sam bio mjesto susreta, krizanja, pretapanja i preklapanja različitih narodnosti, ali i najrazličitijih društvenih slojeva sto su sudjelovali u napetom sukobu Erosa i Thanatosa – „suprotnosti koje su donosile novu modernističku duhovnost”, vrlo dobro prepoznatu kroz suodnos i dualizam valcera i operete s jedne strane i modernoga, tada revolucionarnog skladanja Gustava Mahlera, Arnolda Schönberga i Albana Berga.

U arhitekturi ce se taj dualizam očitovati u prijelazima od historicizma u secesiju, pa iz secesije u modernu, a upravo ce arhitekt Carl Seidl te „opreke koje se iskazuju kao koegzistencija, ukupnost i jedinstvo suprotnosti” opredmetiti u svome opusu. Jedna od njegovih najčescih projektantskih tema jest ladanjska vila i na tom tipu pratimo arhitektov stilski i oblikovni razvojni put, od historicističkih vila Biedermann i Lazarini do posve modernih rješenja vila Santa Maria i Schmidt-Zabiérow, na kojima ce tek dijelovi arhitektonske plastike ukazivati na poveznicu s ranijim razdobljem. Secesijsko poigravanje materijalima pridonosi nekonzistentnosti strukture, a raspoznaje se na fasadama vila Ransonnet, Santa Maria i Frappart, između ostalih. Svaki skoloravni arhitekt 19. stoljeća vrlo je dobro poznavao stilske oblike i vokabular ranijih stilova, a njihova je kombinatorika bila ostavljena slobodnoj interpretaciji koja je rezultirala stilskim pluralizmom. Valusek vrlo precizno iščitava Seidlova poigravanja bizantskim elementima, romaničkim i gotičkim, renesansnim i baroknim, koji se skladno pojavljuju u deta-

ljima lukova, friza i završnih vijenaca, kapite-
la, prozora i balkonskih balustrada.

Sagledavajući pak tipologiju, morfogenezu i
govor oblika arhitekture vila Carla Seidla, au-
tor ih povezuje s toskanskim i engleskim uzor-
ima u kojima dominiraju slikoviti oblici slo-
bodnih tlocrta i naglašenih volumenskih razli-
ka, a zaključene su višeslivnim krovovima, če-
sto konstrukcijski vrlo zahtjevnima. Autor s
pravom postavlja pitanje: što je naša medite-
ranska vila kao primjer arhitekture koja je na
Opatijskoj rivijeri bila očekivana tema?

Zanimljivo je da srednjoeuropski interes za
ladanjsku vilu ne dolazi neposredno iz rela-
tivno bliske Italije, već iz udaljene Engleske,
koje će pitoreskne slobodne ladanjske kuće
iz druge polovice 19. stoljeća, tzv. *cottage
house*, kao model preuzeti brojni arhitekti
srednjoeuropskog prostora. Seidl se inspi-
rao i palladijevskim i toskanskim tipom, koji
će unijeti u opatijski prostor. Analizirajući
Seidlova ostvarenja autor na postavljeno pi-
tanje daje precizan odgovor: „Hrvatska pri-
morska vila kraja 19. i početka 20. stoljeća,
u najboljim je primjerima konglomerat hrvatske
primorske arhitekture, talijanske renesanse,
venecijanske gotike i bečke ili srednjoeuro-
pske arhitekture tog vremena, s nerazmrsivim
udjelom mediteranskog graditeljskog uni-
verzalizma.”

Carl Seidl kao tipičan srednjoeuropski, bečki
arhitekt svoga doba njezin je ponajbolji krea-
tor, a sagledavajući cjelinu njegovoga djelova-
nja na Opatijskoj rivijeri, možemo govoriti i o
kreiranju vrtnoga grada kao prilogu urbaniza-
ciji cjelokupnog prostora.

Među prvima koji je primijetio i zapisao još
1904. da „Opatija buja u nezelenom pravcu”
bio je Ivan Nepomuk Jemersić, rodom iz
Brdovca kod Zaprešića, dugogodišnji župnik u
Grubišnom Polju, čiji je putopis *Kopnom i mo-
rem na Plitvička jezera* sjajno svjedočanstvo
vremena: „*Svake godine nicu u Opatiji novi
ljetnikovci, svratišta i kuće, stono rijec ko glive
preko noći. Stranac teško da bi ih mogao pro-
brojiti, dižu se jedna nad drugom u zavojima i
posebnim prevojima, tako da se oko covjeka
kad ih promatra kako zatravljuje, dok svaka
od tih zgrada odlikuje se posebnim stilom i ra-
zličitom arhitekturom najmodernije vrsti. Vrlo
se je bojati, kako pišu novine – da će uslijed
premnogih zgrada Opatija izgubiti od svoje
prvobitne naravne ljepote, a to će njoj samo
služiti na veliku stetu...*”

Kotarsko poglavarstvo Volosko 1893. propi-
suje „*da se ne smiju izvoditi nikakve visoke
građevine i općenito, na jednom terenu podu-
zimati nikakve promjene...osim u svrhu po-
ljepsavanja prostora*”. Građevnom regulati-
vom za Ljčilište Opatiju iz 1899. izričito se
propisuje soliterne vile s velikim, hortikultur-
no uređenim okućnicama. Seidlova arhitek-
tura doista pridonosi poljepsanju prostora
jer, kako nam tumači autor monografije, on
novu arhitekturu prilagođava već realizira-
nim gradnjama, konfiguraciji terena i cjelo-
kupnom prostoru u kojem vile s vrtovima izla-
ze na obalni put. Nova vrijednost koju Seidl

unosio još je u doba nastanka dobila i svoje
ime, naime potez između Ike i Lovrana naziva
se *Villenstrasse*. Kao primjer dobrog suodno-
sa javnoga i privatnoga na tom osjetljivom
priobalnom dijelu Seidl rješava ograde vila
kamenim podzidom, podzidanim terasama i
odmoristima, te stubištima koja vode do
obalnog puta pa se ne uzurpira niti privatizira
sama obala. Kao uspješna arhitektonska mi-
nijatura navodi se kupališna kućica u rustič-
no obrađenom kamenu, usuglašena s obal-
nim putom i prirodnim kamenom obale, pri-
mjeri kojih su izgrađeni uz Vilu Frappart u
Lovranu i vilu Schwegel u Voloskom.

Po načelu da su arhitektura i parkovno okruže-
nje jedno, citiramo tekst Marcela Kammerera o
Seidlu iz časopisa „Der Architekt” (1912.) na
primjeru vile Frappart: „... *sama dvorana i okol-
ni vrt, tvore jednu cjelinu. Ne možemo zamisli-
ti ni jedno stablo manje, niti jednu stazu na
drugom mjestu. Stvaralacka umjetnička priro-
da u svakom je pogledu znala probuditi uspa-
vanu ljepoticu i dirgirati orkestrom tako da se
dobiše savršenstvo zvuka*”.

Dekoratívni elementi vila i parkovna arhitek-
tura osmišljeni su do najmanjih detalja te
uključuju rad brojnih majstora umjetničkog
obrtu koji su surađivali sa Seidlom, o kojima
također ponešto saznajemo u kataloškom
dijelu knjige, a koji bi također zavrijedili do-
datno istraživanje.

Polazeci od modela vile u perivojnom okruže-
nju, Seidl se okusao i u gradnji većih formata
hotelskih zdanja za koja manje-više vrijede
isti parametri prostornog smještaja kao i za
vile. *Villa al Mare*, današnji *Milenij*, nalazi se
u zelenilu, omeđen cestom i obalnim putom
prema kojem su orijentirani javni hotelski sa-
držaji, npr. kavana, plesna dvorana, blago-
vaonica i čitaonica. Ovdje ćemo ponovno citi-
rati Josefa Hoffmanna koji ostale opatijske
hotele uspoređuje sa željezničkim kolodvorima,
dok Seidlovi imaju onu potrebnu različi-
tost i intimnost koja se uklapa u individualni
doživljaj odmora i oporavka kakav je vrijedio
početkom 20. stoljeća pa sve do naših dana.

Minuciozno iščitavajući svaki detalj Seidlovih
arhitektonskih realizacija i projekata, od nar-
crta do izvedbe, poznavajući pritom cjelo-
kupni kontekst vremena i srednjoeuropsku
umjetničku sredinu u kojoj djeluje, kao i dugo
trajanje historicizma i njegova imperativa
Gesamtkunstwerka, autor možda sebi postavl-
lja najzahtjevnije pitanje: kojim je stilom Seidl
gradio i možemo li njegove kreacije uopće
povedsti pod pojam jednog stila?

Na sjevernojadranskoj obali, gdje Beč susreće
autohtonu tradiciju, kao da su sve opcije do-
puštene: pluralizam, paralelizam i koegzisten-
cija duhovnih strujanja, stilova i pravaca, koji
su bili dio ukupnog ozračja – odredili su Seid-
lov izraz. Odgovor na postavljeno pitanje leži u
autorovu zaključku da je „upravo Seidlova ar-
hitektura najbolja ilustracija ‘istarskog’ zavi-
čajnog stila, jer za osnovu ima talijanske stil-
ske predloške koje zgodimice nadopunjava
regionalnim navodima”. ‘Istarski stil’ je, pre-
ma autorovu tumačenju, sintagma prijestolo-

nasljednika Franje Ferdinanda kao oznaka za
‘zavičajni, lokalni stil’ u kojem se mjesaju an-
tička rimska arhitektura i ruralna tradicijska
gradnja, a iz koje u slobodnoj interpretaciji
Carla Seidla nastaje reprezentativna arhitek-
tura ladanjskih vila Opatijske rivijere.

Ova monografija osim što obrađuje opus
plodnoga i nadarenoga arhitekta, dragocjeno
je stivo o jednom dinamičnom i kontrazernom
razdoblju u kojem se sastaju historici-
zam, secesija i moderna na prostoru od sve-
ga nekoliko kilometara našega priobalja. Za-
hvacaajući u puninu duha vremena s prijelaza
stoljeća, autor nas znalacki vodi kroz uspo-
redne umjetničke struje glazbe, književnosti,
pa i Klimtova slikarstva, prepoznajući zajed-
ničke vokabulare Straussove razigranosti i
Schönbergove atonalnosti u Seidlovim histo-
ricističkim i modernističkim strukturama s
aplikacijama neostilskih ukrasa i regionalnih
citata čak do načela slobodnih asocijacija
koje možemo primijeniti na njegovu arhitek-
turu. A ona ponajprije nosi snažan osobni
stil, kako je vidljivo u ovoj monografskoj
obradi, koja donosi inventaran i kataloški de-
taljno obrađen 31 arhitektonski objekt, od
čega ponajviše obiteljskih vila. Seidl je autor
i dviju opatijskih crkava, evangeličke Kristove
crkve te crkve Navještenja Blažene Djevice
Marije i samostana benediktinaca, svakako
najmonumentalnijeg projekta koji je obilježio
vizuru Opatije. Od zgrada profane namjene
projektirao je kotarsko poglavarstvo i općin-
ski dom (Opatija-Volosko), banku *Riviera*,
ljčilišnu palacu, hotel *Atlantik*, kiosk, cari-
narnicu, sportsko igralište i ugostiteljski ob-
jekt uz more – *Buffet* (danas restoran Bevan-
da) te kupališne kućice. Uspjela mu je i pre-
namjena stlasticarnice u kasniji umjetnički
paviljon Juraj Šporer, a gradio je i dvije grob-
nice, naravno svojih investitora, vlasnika vila
(obitelji Schmidt-Zabiérow i Tomasić).

Carl Seidl jedan je od rijetkih arhitekata koji
su na Rivijeri pošivali zatečeno, kontekst,
tradiciju, i to ne samo urbaniteta već i rural-
nih gradnji, da ne govorimo o ozračju mjesta
(*genius loci*) ili postivanja širega, mediteran-
skoga kulturnog naslijeđa. A na temelju broj-
nih izvora i svjedočanstava autor nam doča-
rava i osobnost arhitekta Seidla: boemski i
lirski karakter, otvorenog duha i intelekta,
predan svome pozivu, pomalo samozatajan,
ali veseo, sklon druženju, ovozemaljskim uži-
cima i javnom djelovanju, premda mu očito
nije nedostajalo samodiscipline i trezvenosti
za graditeljski rad.

Nakon kataloga izložaba o historicističkoj,
secesijskoj i modernoj arhitekturi Rijeke koje
je autor inicirao kroz projekt Muzej moderne
umjetnosti u Rijeci početkom 2000-ih, *Za-
grebacke zelene potkove* Snješke Knežević
(1996.), *Secesije u arhitekturi Rijeke* Julije
Lozzi Barković (2000.), monografije o Herma-
nu Bolléu Dragana Damjanovića (2015.) –
ovo je najtemeljitija monografska publikacija
posvećena hrvatskoj arhitekturi druge polo-
vice 19. i početka 20. stoljeća kojom mikro-
prostor Opatijske rivijere ulazi u korupus po-
najbolje europske arhitektonske tradicije.